

TYPY RÓMSKEHO OSÍDLENIA V OKRESOCH KOŠICKÉHO KRAJA

Juliana KROKUSOVÁ¹

Abstract: *The contribution presents analyse of the types of the Roma minority settlement. The Roma minority prefer voluntary segregation. They live in separated settlements in rural environment. In towns they concentrate in streets, quarters and ghettos. The Roma settlements have common features: poverty, unemployment, criminality, ¹ bad hygiene and living conditions. Only a little part of the Roma is scattered among the majority population.*

Key words: *the Roma minority, settlement, segregation, the Košice region*

ÚVOD

Územné rozloženie rómskych komunít je na Slovensku nerovnomerné – ich najvyššia koncentrácia je na východnom Slovensku a v južných okresoch stredného Slovenska. Na tomto území žijú približne 2/3 Rómov. Podmienky života rómskej minority sa počas celého 20. storočia výrazne nezlepšili. Napriek intenzívnym snahám o ich integráciu do majoritného obyvateľstva a celoplošnej a často násilnej likvidácii osád v polovici 50-tych rokov 20. storočia možno konštatovať, že v rurálnom prostredí stále dominuje segregácia Rómov a ich základným životným priestorom stále zostávajú rómske osady. Podobná situácia je aj v mestách. Podiel Rómov, ktorí sa integrovali a žijú rozptýlene medzi majoritou je v Košickom a Prešovskom kraji veľmi nízky. Aj v mestách sa Rómovia koncentrujú v určitých lokalitách – tzv. „mestské getá“, ktoré predstavujú ohniská ďalších problémov. Rómske osady a mestské getá aj keď sa od seba odlišujú prostredím a určitými charakteristikami, majú spoločné črty: kumulácia chudobného, kultúrne a vzdelanostne zaostávajúceho obyvateľstva, takmer 100% nezamestnanosť, nevyhovujúce hygienické podmienky, neplatičstvo a kriminalita. Situácia v niektorých obciach Košického kraja je naozaj vážna a v nasledujúcich rokoch bude musieť zákonite dôjsť k zmenám.

Hlavným cieľom príspevku bolo zachytiť priestorové rozloženie segregovaných rómskych osád v jednotlivých okresoch Košického kraja a poukázať na najvážnejšie problémy súvisiace so segregáciou rómskeho etnika.

SOCIOGRAFICKÉ MAPOVANIE RÓMSKÝCH KOMUNÍT NA SLOVENSKU

V rokoch 2003 a 2004 realizovalo S.P.A.C.E., n.o. v spolupráci s Inštitútom pre verejné otázky a s Krajským centrom pre rómske otázky prvé sociografické mapovanie rómskych komunít na Slovensku. Zadávatelom mapovania bol Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity, ktorý spolu s Kanadskou medzinárodnou rozvojovou agentúrou a Svetovou bankou projekt aj finančne podporil. Výsledkom tohto mapovania

¹ **RNDr. Juliana Krokusová, PhD.**, Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita, ul. 17. Novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: francova@fhpv.unipo.sk

je znalosť o takmer všetkých osídleniach na Slovensku, v ktorých žijú obyvatelia majoritou vnímaní ako Rómovia.

Tento výskum potvrdil fakt, že Rómovia, tak ako každá iná národnostná, etnická alebo sociálna skupina, netvorí jeden homogénny celok a sú výrazne vnútorne sociálne diferencovaní. Základné diferencie medzi rómskou populáciou sa sústreďujú alebo sú podmienené nasledujúcimi faktormi: stav regiónu, typ integrácie, resp. segregácie, miera koncentrácie, početnosť, proporcia rómskej populácie vo vzťahu k majoritnej spoločnosti.

Typ integrácie resp. segregácie je konštruovaný na základe kritérií: vlastnícke vzťahy (legálnosť pozemku a domu) a prístup k infraštruktúre (kanalizácia, odpad, voda). Tieto vstupné definičné kritériá sú doplnené o ďalšie diferencujúce znaky: dosah cestnej komunikácie, elektriny, plynu, vody, odvozu odpadu a o spomínané faktory počtu Rómov a podielu Rómov a typ regiónu. Zjednodušene možno povedať, že čím ďalej sa osídlenie od materskej obce či mesta nachádza, tým horšia je kvalita života v ňom.

Cieľom mapovania bolo taktiež prispieť k lepšiemu a cielenejšiemu vynakladaniu finančných zdrojov na realizáciu aktivít zameraných na rómske komunity a zvýšiť efektívnosť implementovaných aktivít sústredením sa na tie rómske komunity, kde je realizácia týchto aktivít najdôležitejšia.

Na základe mapovania bolo identifikovaných 281 osídlení, ktoré sú priestorovo vzdialené alebo oddelené prírodnou alebo umelou bariérou. Z tohto počtu osídlení možno za segregované považovať 149 osídlení, ktoré sa nachádzajú na okraji alebo mimo obce/mesta, nemajú dostupný vodovod a podiel nelegálnych obydli je vyšší ako 20 %. Rovnako bolo identifikovaných 56 osídlení, ktoré nemajú takmer žiadnu infraštruktúru – vodovod, kanalizácia, plyn a nie je k nim vybudovaná asfaltová prístupová cesta.

V roku 2005 sa aktualizácia sústredila na najproblémovejšie osídlenia, *tzv. segregované osady*. Prioritne na tie, v ktorých je kvalita života najnižšia a chýba základná infraštruktúra. Len existencia infraštruktúry samozrejme nie je predpokladom pre postupnú integráciu obyvateľov týchto osídlení do majoritnej spoločnosti, ale je merateľným ukazovateľom dôstojnosti života v nich. Aktualizácia sa uskutočnila v 192 obciach so segregovanými osídleniami vo všetkých krajoch s výnimkou Bratislavského a Trenčianskeho. V Prešovskom kraji bolo aktualizovaných 80 obcí, v kraji Košickom 60, Banskobystrickom 41, Trnavskom 7 a v Nitrianskom dve obce. V niektorých obciach sa nachádzajú viac ako dve segregované osídlenia, konkrétne: v Košickom kraji - Nálepkovo (3), Rudňany (3), Egreš (3), Krompachy (2), Markušovce (2), Žehra (2), Kunová Teplica (2), Biel (2), Parchovany (2), v Prešovskom kraji – Lenartov (2), Drienovská Nová Ves (2), v Banskobystrickom kraji – Cerovo (2), Kameňany (2). Spolu boli teda aktualizované údaje v 208 segregovaných osídleniach.

ZÁKLADNÉ POJMY

V súvislosti so štatistikami, ktoré sa týkajú rómskej populácie existuje veľa nepresností a rozdielných dát a výsledkov. Jedným z dôvodov je aj terminologická nepresnosť, ktorá vyplýva so špecifik tejto minority. Táto podkapitola obsahuje základné pojmy, z ktorých vychádzalo sociografické mapovanie rómskych komunít na Slovensku a s ktorými sme pracovali v tomto príspevku.

Osídlenie je pre potreby výskumu definované ako zoskupenie minimálne troch domov obývaných rómskou populáciou.

Rómske osídlenie na okraji obce je pre potreby výskumu zadefinované ako zoskupenie domov, obývané rómskou populáciou a tvorí hranicu zastavanej časti obce.

Okraj obce je pre potreby výskumu zadefinovaný ako koniec súvislej zástavby obce.

Obydlie je pre potreby výskumu zadefinované ako akýkoľvek objekt, ktorý je obývaný.

Legálne obydlie je pre potreby výskumu zadefinované ako obydlie, evidované v katastri nehnuteľností.

Nelegálne obydlie je pre potreby výskumu zadefinované ako obydlie, neevidované v katastri nehnuteľností.

Chatrč je svojpomocne vybudované obydlie zo zbytkových materiálov, napr. z hlíny, plechu, dreva, bez stavebného povolenia v rámci daného územného celku, spravidla obce (podľa Programu podpory výstavby obecných nájomných bytov odlišného štandardu určených pre bývanie občanov v hmotnej núdzi ako i technickej vybavenosti v rómskych osadách).

Drevenica je pre potreby výskumu zadefinovaná ako stavba so základmi postavená z opracovaného dreva.

Lokalizácia osídlenia – uvádza, či sa rómske osídlenie nachádza v intraviláne obce, v jej extraviláne, prípadne zasahuje do intravilánu aj extravilánu obce.

Poloha osídlenia – v sociografickom mapovaní rómskych osídlení boli použité štyri základné kategórie, ktoré vypovedajú o polohe osídlenia:

- Integrované/rozptýlené – obyvatelia osídlenia žijú rozptýlene medzi majoritou,
- Integrované/koncentrované – zahŕňa obecné a mestské koncentrácie, v ktorých podľa majority žije viac ako 80 % Rómov a tvoria ich aspoň tri obydliá,
- Osídlenie na okraji obce/mesta – obyvatelia osídlenia žijú koncentrovane na určitom mieste v obci/meste, ktoré sa nachádza na okraji,
- Osídlenie mimo obce/mesta – toto osídlenie tvorí zoskupenie obydlií, ktoré sú vzdialené od obce/mesta, prípadne sú oddelené nejakou bariérou (napr. lesom, cestou, železnicou, atď.) medzi osídlením, ktoré je mimo obce/mesta a obcou/mestom nie je súvislá zástavba.

Bariéra – v prípade tejto charakteristiky sa uvádza, aká bariéra sa nachádza medzi rómskym osídlením a mestom/obcou, ku ktorej osídlenie patrí.

Vysporiadanosť pozemkov – údaj znamená, či sú vlastnícke vzťahy k pozemkom, na ktorých leží rómske osídlenie, vysporiadané v prospech jeho obyvateľov. Pokiaľ sú vlastníkom pozemkov obyvatelia osídlenia, prípadne obec/mesto, pozemky sú označené ako vysporiadané. V prípade, že ani obec/mesto, ani obyvatelia osídlenia nie sú vlastníckmi pozemkov, pozemky sú označené ako nevysporiadané. Ak pozemky patria okrem obce/mesta a obyvateľov osídlenia aj ďalším vlastníkom, sú označené ako čiastočne vysporiadané.

Výsledkom komplexnosti a rozsiahlosti tohto mapovania rómskych komunít je obrovské kvantum štatistických údajov a tabuliek. Je však veľkou škodou, že tieto údaje nie sú spracované aj graficky a predovšetkým kartograficky, a tak prezentované aj odbornej a laickej verejnosti. V tomto príspevku sa zameriame na typy rómskeho osídlenia s dôrazom na problém segregácie Rómov a na segregované rómske osady na okraji a mimo obce na príklade obcí okresov Košického kraja.

SEGREGÁCIA

Segregácia sa vo všeobecnosti definuje ako istá rezidenčná separácia určitej skupiny ľudí v širšej populácii. Dochádza k nej, keď spomínaná subgrupa sa nedokáže, resp. nechce asimilovať v pre ňu „cudzom“ prostredí. Kým sa dané spoločenstvo prejavuje k okoliu segregáčne, smerom dovnútra pôsobí opačný proces tzv. kongregácia, t.j. zgrupovanie ľudí na báze podobnej alebo spoločnej charakteristiky ako pôvod, spôsob života a pod. Vo vzťahu k okoliu môže dôjsť až k opúšťaniu miesta s negatívnymi efektmi pre život a vytvorenie si vlastného sociálneho priestoru, ktorý pri výskume možno označiť aj sociálnym regiónom. Extrémnym produktom separácie je geto. Termín pochádza z hebrejského slova gheto – odlúčenie. Geto sa všeobecne definuje ako oblasť, sektor, štvrť, či okrskok určitého mesta, v ktorom žije z hľadiska bývania a niekedy aj práce segregované obyvateľstvo, ktoré sa od ostatného líši náboženským, etnickým, rasovým, sociálnym statusom, regionálnym či národnostným pôvodom alebo kombináciou predošlých.

Pod pojmom segregácia najčastejšie chápeme nedobrovoľnú priestorovú separáciu rôznych sociálnych skupín obyvateľov na základe sociálnych, národnostných, etnických a rasových rozdielov. Separácia môže byť aj z hľadiska miesta bydliska a typu obytného prostredia a s tým spojené rozdiely v kvalite bývania, prístupu k službám – hlavne vzdelaniu, v kvalite infraštruktúry a pod. Rezidenčná segregácia, ak ju chápeme v širšom význame ako nerovnomerné rozloženie rôznych skupín a kategórií obyvateľstva podľa miesta bydliska, bez ohľadu na to, či je dobrovoľná alebo nedobrovoľná, je priestorovým aspektom sociálne významných rozdielov medzi ľuďmi (Illner 2005). Pre analýzu a hodnotenie rezidenčnej segregácie je dôležité identifikovať rozdiely, ktoré sú základom segregácie. Illner vyčlenil 5 základných typov:

1. rozdiely založené na sociálno-ekonomickom postavení ľudí (profesia, vzdelanie, príjem, majetok),
2. rozdiely založené na národnostnej, resp. etnickej príslušnosti,
3. rozdiely založené na rasovej príslušnosti,
4. rozdiely založené na demografických charakteristikách obyvateľov (vek, rodinný stav, fáza životného cyklu)
5. rozdiely založené na kultúrnych špecifikách obyvateľov (náboženstvo, spôsob života).

Z praxe však vyplýva, že v prevažnej miere ide o ich kombináciu.

SEGREGÁCIA RÓMOV V SLOVENSKÝCH PODMIENKACH

Príčiny segregácie Rómov treba hľadať v dávnej minulosti. Od polovice 15. storočia sa vzťah európskeho obyvateľstva k Rómom začal meniť. Pre Rómov sa začalo obdobie krutého prenasledovania. V jednotlivých krajinách boli postavení mimo zákon, odšťadľaní ich vyhánali. K novým prístupom k rómskemu obyvateľstvu prišlo v období osvietenstva, kedy sa Mária-Terézia a Jozef II. pokúsili o asimiláciu. Isté snahy o asimiláciu sa ešte objavovali aj neskôr, ale boli nesystematické, čiastkové a nenašli reálny ohlas v živote Rómov.

Možno však jednoznačne a zhodne s názormi rómskych pamätníkov potvrdiť, že socialistické riešenie tzv. cigánskej otázky a násilná asimilačná politika od začiatku 50. rokov, spolu s likvidáciou drobného podnikania a živností, odobratím hudobníckych licencií, znamenala de facto likvidáciu celého materiálneho základu rómskej kultúry,

dekulturáciu a rozklad etických hodnôt tohto spoločenstva. Násilná asimilačná politika uvrhla mnoho Rómov do jazykového, kultúrneho a etického vákuu, rozbitím svojich komunikačných hodnôt a sociálneho systému vo vnútri rómskeho etnika znemožnila Rómom prijatie a zvládnutie iného kultúrneho modelu. V roku 1958 bol vydaný zákon o zákaze kočovania, na základe ktorého ich vo februári nasledujúceho roku "usadili" tak, že im pobrali kone a kolesá od vozov. Znamenalo to, že sa nemali zakladať rómske folklórne súbory, mládežnícke alebo športové kluby, v školách sa nesmeli spievať rómske piesne, nesmeli vychádzať rómske knihy a časopisy. V roku 1965 vydala Vláda ČSSR uznesenie, v ktorom vytýčila „konceptu likvidácie cigánskych osád a rozptylu cigánskeho obyvateľstva“ do iných častí republiky. Úsilie štátu sa zameralo najmä na riešenie bývania, zamestnanosti a školskej dochádzky. Aj dobre mienené zámery boli presadzované neodborne a často aj násilím.

Približne polovica Rómov dokázala absorbovať spoločenskú zmenu a aspoň do určitej miery sa prispôbiť životu v majoritnej spoločnosti. Zvyšná časť sa po transformácii spoločnosti prepadla na dno stratifikačného rebríčka. Prehnaná snaha o asimiláciu Rómskeho etnika a chybné politické rozhodnutia mali opačný účinok. Viedli k diskriminácii a v konečnom dôsledku až k dobrovoľnej segregácii Rómov v našej spoločnosti. Na celé desaťročia sa tak určila línia vývoja, ktorého dôsledky sa naplno prejavujú až dnes. Je veľmi pravdepodobné, že priepasť sa bude ešte viac prehĺbovať a problém segregácie Rómov nadobudne oveľa väčšie a dramatickejšie rozmery.

Segregácia Rómov v slovenských podmienkach nie je len sociálny problém. Ide o komplexný problém, ktorý sa prejavuje vo všetkých oblastiach spoločenského života. Je najzávažnejším prejavom diskriminácie. Dôkazom spomínaného odlišovania sú napríklad aj oddelené stránkové dni pre Rómov v zdravotníckych zariadeniach alebo aktivačné práce v obci rozdelené pre rómskych a nerómskych občanov. Výsledky sociologických výskumov poukazujú aj na segregáciu vo vzdelávaní. Podľa Laca Oravca z Nadácie Milana Šimečku je segregácia vo vzdelávaní odrazom segregácie v bývaní rómskej populácie. Niektoré osady sú od obce a škôl značne vzdialené. Potvrdzuje to aj štúdia Štátneho fakultného zdravotného ústavu SR realizovaná v spolupráci s UNICEF a Nadáciou INFOROMA pod názvom „Zdravotný stav detí a žien žijúcich v chudobných komunitách SR“. Výskum prebiehal v rokoch 2001 až 2002 na vzorke 1874 domácností, prakticky vo všetkých okresoch SR. Ako štúdia konštatuje, obyvatelia chudobných komunit sú teritoriálne, fyzicky, vzdelanostne i kultúrne marginalizovaní. Štúdia ďalej uvádza, že 16 % rómskych detí chudobných komunit sa musí dostať do školy pešo a cesta im trvá takmer pol hodiny. Konkrétny prípad ponúka aj základná škola na Železiarskej ulici v obci Ťahanovce pri Košiciach, kde dochádzajú okrem rómskych detí zo sídliska aj rómske deti zo segregovanej osady zvané Demeter. Tieto deti sa podľa vyjadrenia zástupkyne riaditeľky školy Marty Šmihulovej na počte neospravedlnených hodín podieľajú najväčšou mierou. (www.governance.sk/interface, 21.11.2009). Ďalším problémom je aj preraďovanie rómskych žiakov na špeciálne školy. Ukazuje sa, že ak je dieťa na takýto typ školy priradené, je veľmi malá šanca, že sa dostane späť na základnú školu a taktiež je pre nich veľmi problematické nájsť si zamestnanie.

Miera chudoby Rómov na Slovensku je určená dvoma základnými faktormi: úrovňou regiónu (jeho ekonomickou situáciou, štruktúrou zamestnanosti, vzdelanostnou štruktúrou, typom infraštruktúry) a v nadväznosti na to mierou ich integrácie, resp. segregácie (čím viac je rómska komunita segregovaná, tým je miera chudoby vyššia).

Aká veľká je časť Rómov žijúcich na Slovensku, ktorá si želá byť integrovaná a akú časť svojich etnických špecifik si chce zachovať, je otázkou aj toho, aké podmienky pre svoju integráciu má. Pre mnohých Rómov je často jednoduchšou a schodnejšou cestou začlenenia sa do spoločnosti cesta vlastnej vedomej asimilácie. Je to jeden zo spôsobov menej konfliktného spolunažívania. Na druhej strane, akékoľvek pokusy o integráciu alebo asimiláciu komunit z rómskych osád sú nemožné, pretože títo ľudia žijú dlhé roky segregovane a sú v podstate separovaní už územím. Tendenciou posledných rokov je budovanie samostatných škôl či tried, obchodov, dokonca aj kostolov len pre Rómov. Táto segregácia je dostatočným dôvodom na to, aby akceptovanie vnútornej diferencovanosti rómskej komunity bolo jednou z hlavných línií pri tvorbe samostatných programov zameraných na obce, ktorých súčasťou sú tzv. *rómske osady*.

SEGREGÁCIA V RURÁLNOM PROSTREDÍ – RÓMSKE OSADY

Menej sa však hovorí o vidieckej segregácii, resp. o segregácii v rurálnom prostredí. Práve vo vidieckom priestore má segregácia ako špecifický sociálny fenomén najtransparentnejší priebeh. Symbolom tejto špecifickej segregácie je existencia tzv. **cigánskych, resp. rómskych osád**.

Osada znamená uzavretý a homogenizovaný priestor. Navyše diferenciácia rómskej populácie tým, že je budovaná na iných kritériách ako klasická sociálna štruktúra, neumožňuje ani klasickú mobilnú dráhu z nižších štruktúr do vyšších. Rómovia si vytvorili sociálnu štruktúru, ktorej jednotlivé vrstvy sú uzavreté, navyše sú aj priestorovo oddelené.

CIGÁNSKE OSADY V ROKU 1991

Štatistika cigánskych osád počas bývalého režimu pochádza z roku 1988, kedy na Slovensku existovalo 278 osád, z toho 230 vo vtedajšom Východoslovenskom kraji. V 1 973 chatrčiach žilo takmer 15 tisíc ľudí. Oficiálne štatistické zisťovania z roku 1997 hovoria už o 516 rómskych osadách, čo samozrejme neznamená, že v priebehu 9-tich rokov vzniklo 238 nových osád. Dôvodom tohto vysokého nárastu je absencia presnej definície rómskej osady a za osadu je potom považovaný ľubovoľný typ osídlenia, v ktorom Rómovia žijú (sídliisko, ulica na okraji obce, sústredenia viacerých „rómskych“ domov v strede obce a pod.).

V roku 1991 boli cigánske osady deklarované ako základné sídelné jednotky (ZSJ) pod názvom **Cigánska osada**. ZSJ boli vytvorené v roku 1970 a je to najnižšia štatistická jednotka, ktorá sa sleduje pri sčítaniach. Zo všeobecnej definície ZSJ vyplývajú niektoré skutočnosti, ktoré platia aj pre cigánske osady:

- kritérium uzavretosti
- kritérium minimálnej veľkosti 10 domov alebo 30 obyvateľov
- kritérium územnej oddelenosti – min. 200 m od inej ZSJ
- kritérium rešpektovania katastrálnych hraníc obcí

V roku 1991 bolo evidovaných 80 cigánskych osád na území 17 okresov v 4 krajoch Slovenska. Na košický kraj ich pripadlo 28, najviac ich bolo v okresoch Košice-okolie 11, Spišská Nová ves 8, Gelnica 4, Michalovce 3, Rožňava 1. Oproti roku 1980, kedy bolo na Slovensku evidovaných 95 ZSJ Cigánska osada, to bol pokles takmer o 1/5. ZSJ Cigánska osada sa nachádzajú v obciach rôznej veľkostnej kategórie. Najmenšou obcou je Opiná

(okres Košice-okolie) s 181 obyvateľmi a najväčšou Smižany (Spišská Nová Ves) s 4 973 obyvateľmi. 11 obcí je vo veľkostnej kategórii do 499 obyvateľov, 21 obcí je v kategórii do 999 obyvateľov, 25 obcí v kategórii do 1999 obyvateľov a 10 v kategórii do 4999 obyvateľov. Zaujímavým údajom je aj podiel osady na ľudnatosti celej obce. Kým najnižšie hodnoty okolo 1 % dosahujú stredoslovenské obce, najvyššie hodnoty sú v podtatranskej oblasti a pri Košiciach.

Tab.1 ZSJ Cigánske osady na území Košického kraja v roku 1991

Obec	Okres	1	2	3	4
Kecerovce	Košice okolie	1772	1089	502	90
Bystrany	SNV	1934	1066	533	87
Smižany	SNV	4973	840	307	105
Markušovce	SNV	2698	823	402	121
Jasov	Košice okolie	2385	765	376	98
Richnava	Gelnica	1343	639	293	64
Vtáčkovce	Košice okolie	523	398	171	43
Krásnohorské Podhradie	Rožňava	1957	382	175	56
Letanovce	SNV	1668	378	73	94
Nálepkovo	Gelnica	2277	338	98	86
Hrabušice	SNV	1989	295	129	37
Švedlár	Gelnica	1675	288	95	56
Helmanovce	Gelnica	1625	249	21	84
Boliarov	Košice okolie	478	234	105	30
Žbince	Michalovce	806	231	99	42
Rankovce	Košice okolie	444	224	106	21
Poráč	SNV	972	218	99	23
Vrbnica	Michalovce	587	184	109	16
Betlanovce	SNV	525	138	59	24
Bačkovík	Košice okolie	327	99	40	14
Kačanov	Michalovce	337	92	38	14
Blažice	Košice okolie	411	91	28	12
Svinice	Košice okolie	698	88	29	15
Kolinovce	SNV	512	71	27	12
Nižná Myšľa	Košice okolie	1182	67	42	10
Opiná	Košice okolie	181	28	9	6

Zdroj: Sčítanie ľudu, domov a bytov v roku 1991

- 1 – celkový počet obyvateľov obce
- 2 – počet obyvateľov v rómskej osade
- 3 – počet obyvateľov v rómskej osade vo veku 0-14 rokov
- 4 – počet trvalo obývaných bytov v rómskej osade

RÓMSKE OSADY V ROKU 2001

V roku 2001 už štatistická prax prestala používať termín ZSJ Cigánska osada, ale ho nahradila pojmom *ZSJ Rómska osada*. Podľa výsledkov sčítania obyvateľstva v roku 2001 bolo na Slovensku evidovaných 50 základných sídelných jednotiek s názvom "Rómska osada", z toho 3 patrili pod mestá – Trebišov, Dobšiná a Sečovce. Vo vidieckych obciach ich bolo 47, pričom v Kecerovciach boli evidované až 3 osady.

Charakteristické znaky rómskych osád:

- sú lokalizované priemerne 500 metrov od okraja intravilánu jadrového sídla obce
- osada je napojená často len cestou s nespevneným povrchom, väčšinou mimo hlavnej cesty
- osady sú väčšinou na upätí svahov na styku poľnohospodárskej pôdy a lesa, často s prameňom pitnej vody
- nezriedka je najbližším stavebným prvkom k osade areál poľnohospodárskych družstiev
- blízkosť dôležitých zdrojov – drevo, lesné plody, voda, poľnohospodárske plodiny
- minimálna, resp. nulová vybavenosť osady

Z hľadiska sociálnej situácie:

- často takmer 100 % nezamestnanosť
- vysoká miera invalidity
- nízky stupeň vzdelania (jednotlivci s lepšími vyhliadkami pre uplatnenie väčšinou opúšťajú osadu v mladom veku).

Treba však zdôrazniť, že po roku 1989 v dôsledku ekonomickej transformácie nastala výrazná vnútorná migrácia Rómov - z mesta na vidiek, pričom táto migrácia má väčšinou sociálny charakter. Nie je podmienená vyššími pracovnými príležitosťami na vidieku, ale pomerne drahšími životnými nákladmi v mestách. Vznikajú teda nové osady, rozrastajú sa staré a v niektorých obciach táto migrácia znamená značný regres pre celú rómsku komunitu. V tzv. rozptyle býva stále menej Rómov, pretože ako neplatiči nájomného sú presťahovaní do sociálnych bytov. V mestách na východnom Slovensku v dôsledku toho vznikajú celé ulice a štvrte, ktoré sú takmer výlučne osídlené Rómami. Vznikajú územne a sociálne izolované mestské štvrte s nadštandardnou sociálnou patológiou, ktoré sú zdravotne nebezpečné a v ktorých postupne zlyháva infraštruktúra. Táto opätovná koncentrácia znovu zmiešava Rómov, ktorí majú/mali relatívne slušný ekonomický a sociálny status s Rómami s nižším statusom. Výsledkom je pokles životnej úrovne všetkých na úroveň najslabších, ako aj odklon od naučených nerómskych vzorov správania sa.

Tab.2 ZSJ Rómske osady na území Košického kraja v roku 2001

Obec	Okres	1	2	3	4
Bačkovík	Košice okolie	403	147	66	17
Blažice	Košice okolie	463	133	58	12
Boliarov	Košice okolie	573	337	164	31
Kačanov	Michalovce	393	156	73	23
Kecеровce (K. Kost.)	Košice okolie	2333	661	298	54
Kecеровce I (K. Pekľ.)	Košice okolie	2333	709	321	70
Kecеровce II (K. Pekľ.)	Košice okolie	2333	330	139	48
Krásnohorské podhradie	Rožňava	2359	635	267	89
Letanovce	SNV	1933	564	288	0
Mníšek nad Hornádom	Gelnica	1691	194	78	24
Nálepkovo	Gelnica	2626	189	98	19
Nížná Myšľa	Košice okolie	1304	0	0	0
Opiná	Košice okolie	182	40	17	5
Rankovce	Košice okolie	554	392	180	53
Richnava	Gelnica	1850	1124	572	82
Smižany	SNV	7847	1977	754	241
Svinica	Košice okolie	801	145	51	17
Švedlár	Gelnica	1930	881	304	125
Vrbnica	Michalovce	738	343	181	22
Vtáčkovce	Košice okolie	721	601	259	54
Žbince	Michalovce	943	299	109	43

Zdroj: Sčítanie ľudu, domov a bytov v roku 1991

- 1 – celkový počet obyvateľov obce
- 2 – počet obyvateľov v rómskej osade
- 3 – počet obyvateľov v rómskej osade vo veku 0-14 rokov
- 4 – počet trvalo obývaných bytov v rómskej osade

RÓMSKE OSÍDLLENIE V KOŠICKOM KRAJI

Košický kraj má rozlohu 6753 km², čím sa radí podľa rozlohy na štvrté miesto na Slovensku. Má pretiahly tvar v smere východ – západ. Zaberá celú južnú polovicu východného Slovenska, južná hranica tvorí štátnu hranicu s Maďarskom. Východná hranica Košického kraja (zároveň východná hranica EÚ) tvorí štátnu hranicu s Ukrajinou. Na západe susedí s Banskobystrickým a na severe s Prešovským krajom. Územie kraja zaberá Východoslovenskú nížinu, Zemplínske vrchy, časť Košickej kotliny, Bodvianskej pahorkatiny, Slanských a Vihorlatských vrchov. Stredom kraja sa tiahnu Slanské vrchy. Na západe zasahuje do celkov Slovenského Rudohoria: Čiernej Hory, Volovských vrchov, Slovenského krasu, Rožňavskej kotliny, Revúckej vrchoviny, Stolických vrchov a Slovenského raja. Na severe preniká do Hornádskej kotliny a Braniska. Najvyšší bod kraja je Stolica (1476 m n. m.). Najnižší bod kraja je Klin nad Bodrogom (94 m n. m.) v okrese Trebišov, ktorý je zároveň najnižšie položeným miestom na Slovensku.

Košický kraj sa administratívne člení na 11 okresov: Košice I-IV, Košice-okolie, Gelnica, Michalovce, Rožňava, Sobrance, Spišská Nová Ves a Trebišov. Rozlohou najväčším okresom je okres Košice - okolie 1 533 km², najmenším Košice III 21 km². Podľa sčítania v roku 2001 mal 766 012 obyvateľov, ako druhý najväčší kraj na Slovensku. Nachádza sa v ňom 440 obcí, z čoho je 17 mestských sídiel (sídla so štatútom mesta). Krajským mestom sú Košice.

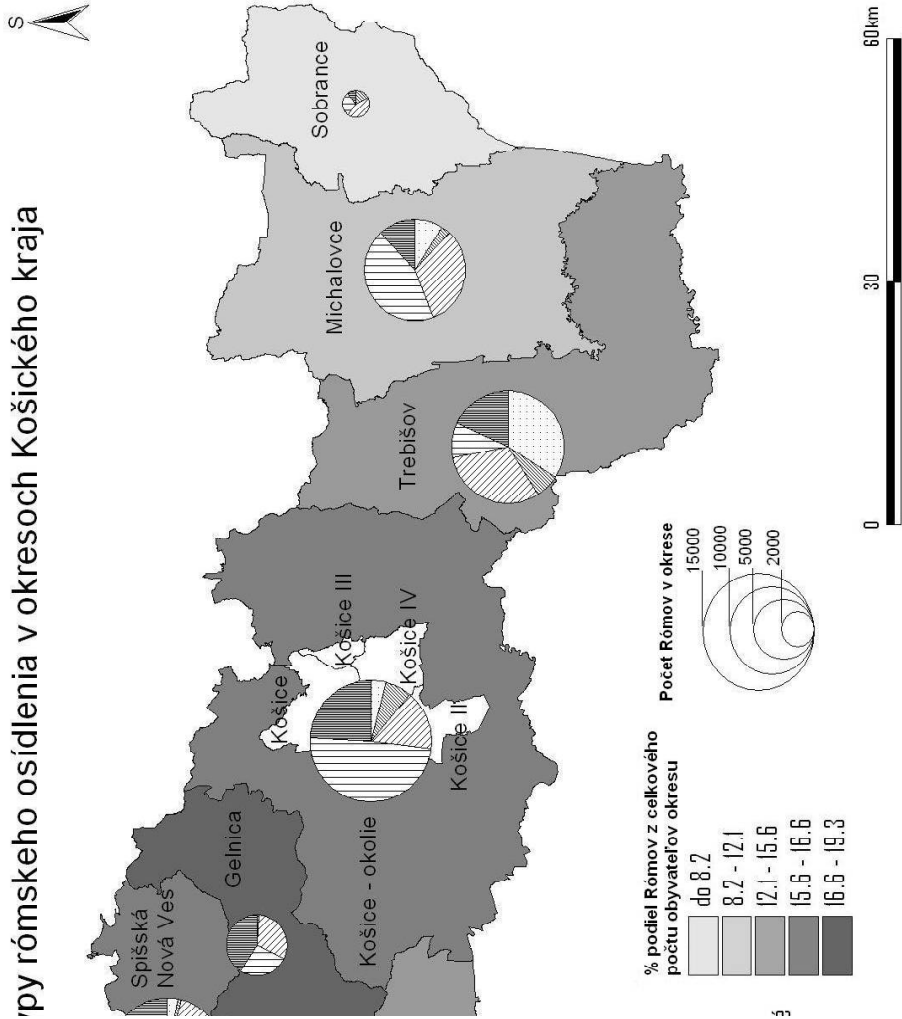
Rozdiely medzi okresmi v národnostnej štruktúre obyvateľstva sú výrazné najmä pokiaľ ide o koncentráciu rómskeho obyvateľstva. Najvyšší podiel Rómov je v okresoch Spišská Nová Ves a Gelnica, ďalej Košice okolie, Rožňava a Trebišov, najnižší je v okrese Sobrance. Ich presné počty nie sú k dispozícii a štatisticky uvádzané počty sú podstatne nižšie ako skutočný stav. Je to preto, že časť rómskeho obyvateľstva sa pri sčítaní ľudu hlásila k maďarskej, respektíve slovenskej národnosti.

Tab. 3 Počet Rómov v okresoch Košického kraja

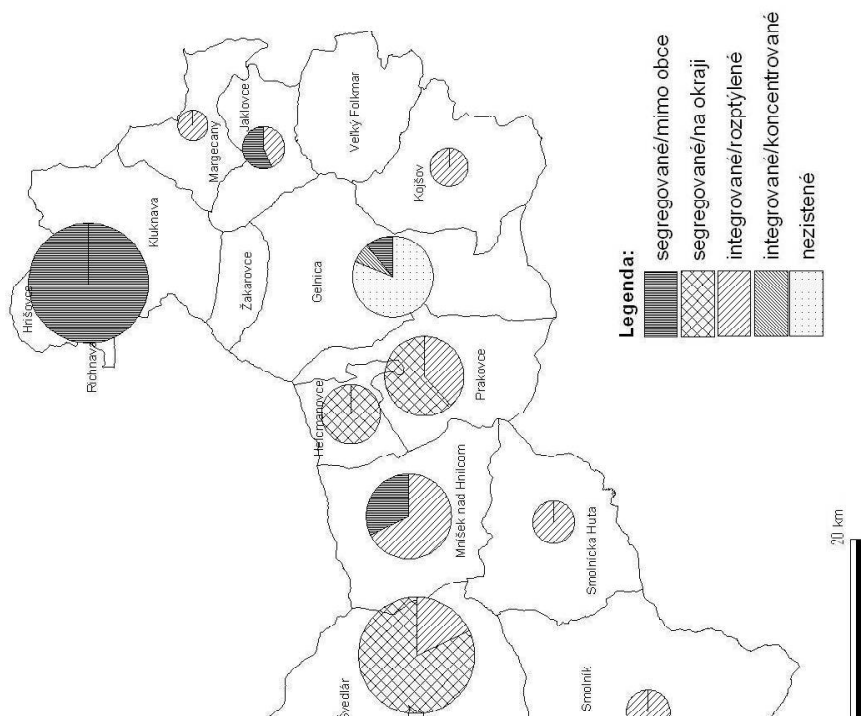
Okres	Počet obyv. k 31.12.2004	Počet obyvateľov rómskych osídlení	%	% (r. 2001)
Gelnica	31006	5982	19,3	6,8
Košice I	68089	672	1,0	1,7
Košice II	79934	5177	6,5	3,2
Košice III	30349	198	0,7	1,7
Košice IV	56634	538	0,9	1,4
Košice - okolie	110221	17659	16,0	5
Michalovce	109322	13178	12,1	4
Rožňava	61902	9633	15,6	4,7
Sobrance	23447	1919	8,2	0,9
Spišská Nová Ves	95144	15769	16,6	5,5
Trebišov	104460	15616	14,9	4,4
Kraj	770508	86341	11,2	3,9

Zdroj: Sociografické mapovanie rómskych komunit na Slovensku

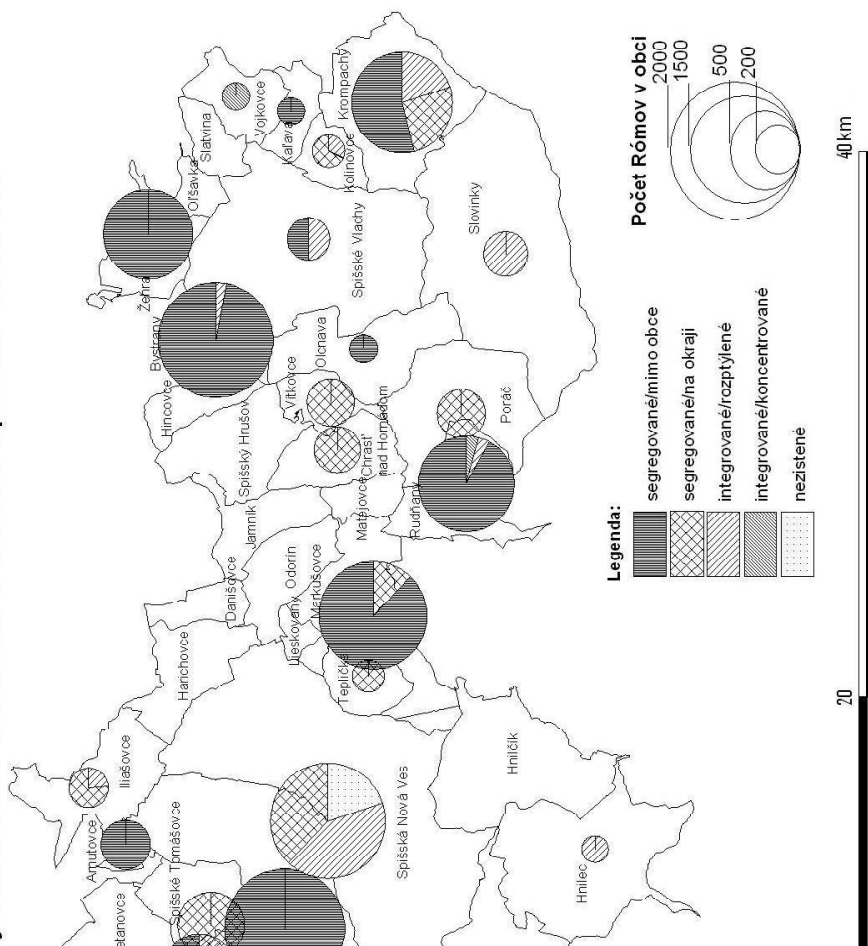
Ako vyplýva z tabuľky č. 3 a mapy č.1 možno konštatovať, že v rámci Košického kraja najväčšia koncentrácia Rómov je v okresoch Gelnica, Spišská Nová Ves a Košice-okolie, Michalovce, Rožňava a Trebišov. V okresoch s najväčším podielom Rómov z celkového počtu obyvateľov je aj najväčší podiel segregovaného osídlenia, t. z. že ide o rómske osady na okraji alebo mimo obce. V okrese Spišská Nová Ves žije 85,6%, v Gelnici 62,8% a v okrese Košice-okolie 73,4% Rómov v segregovaných osadách. Práve v týchto okresoch sa nachádzajú tie najväčšie a najproblémovejšie osady, v ktorých je najnižšia životná úroveň. V okrese Gelnica je najväčší podiel Rómov, napr. v osade v Richnave žije viac obyvateľov ako v ostatnej časti obce. Najvyšší podiel Rómov, ktorí žijú integrovane do majoritného obyvateľstva je v okrese Sobrance – 60%. Je to ovplyvnené aj tým, že v tomto okrese je najmenší podiel Rómov z celkového počtu obyvateľov (ak neberieme do úvahy mestské časti Košíc). Nie sú tu veľké osady, ktoré predstavujú konfliktné zóny a ich integrácia a akceptácia je oveľa jednoduchšia.

Typy rómskeho osídlenia v okrese Gelnica

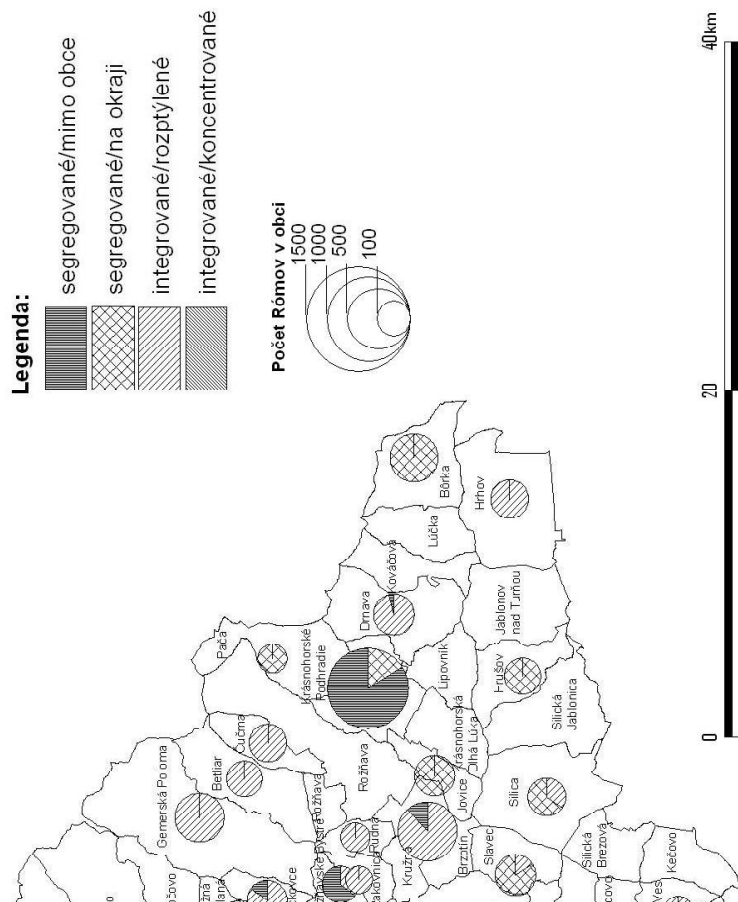

y rómskeho osídlenia v okrese Spišská Nová ves

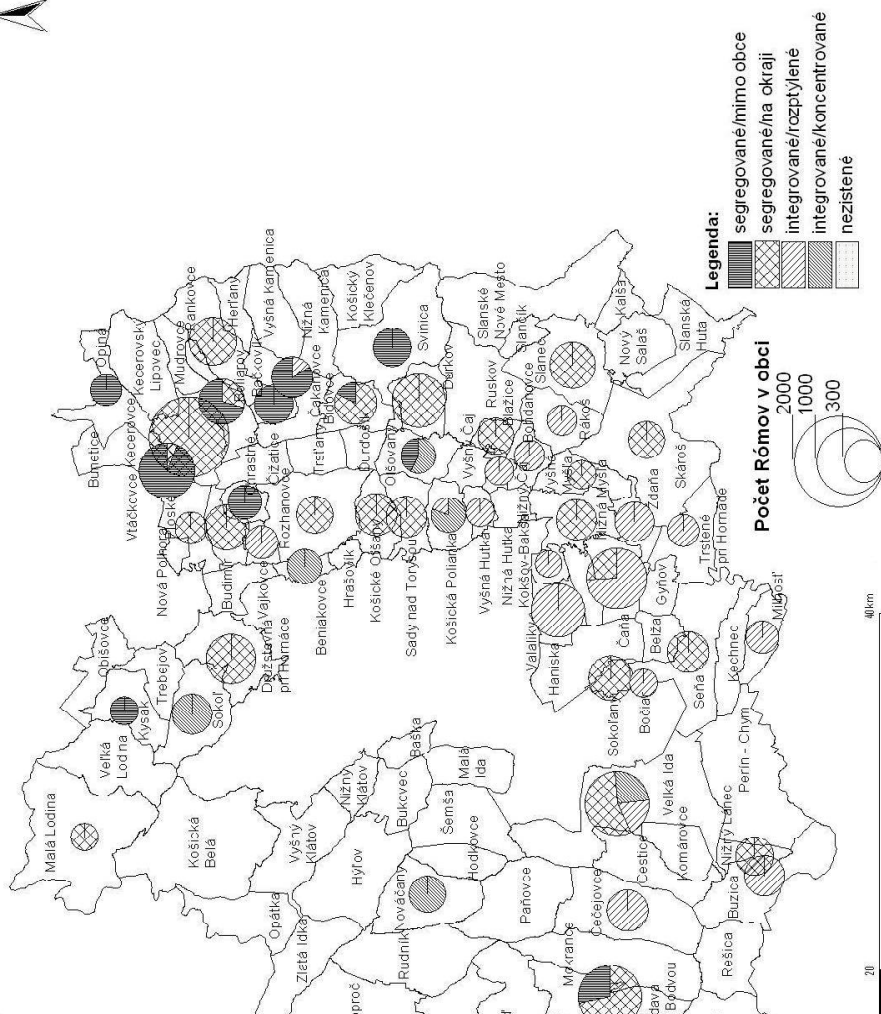

Typy rómskeho osídlenia v okrese Rožňava

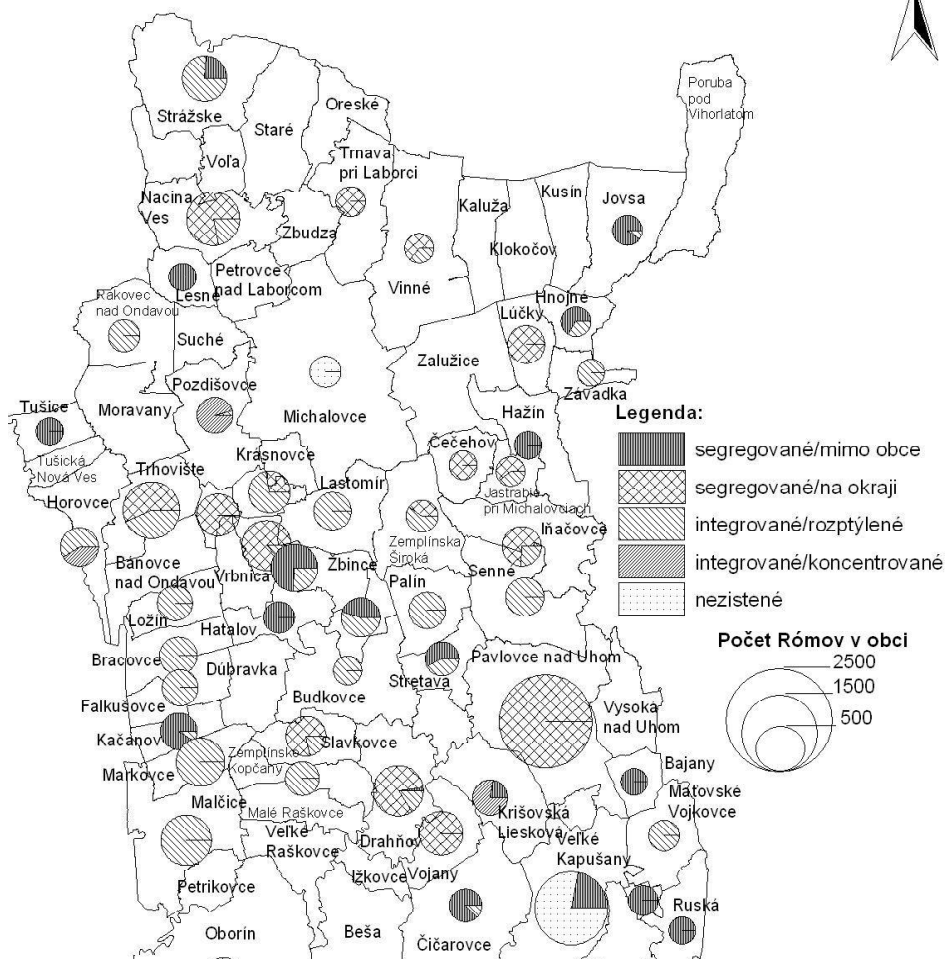

romského osídlenia v okrese Košice-okolie

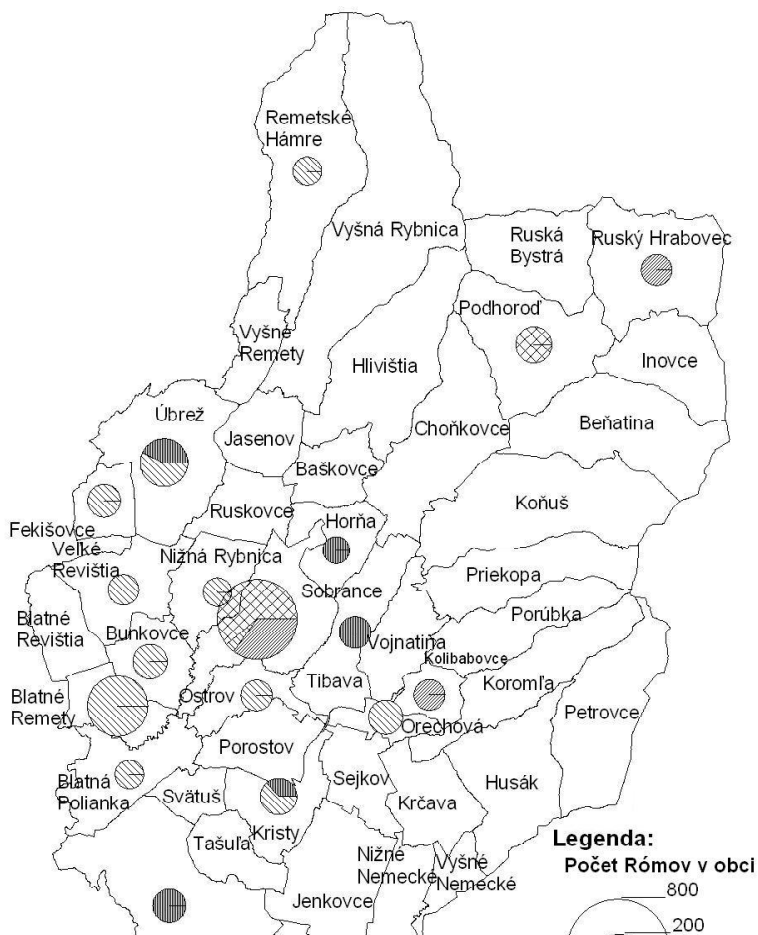
Mapa 6

Typy rómskeho osídlenia v okrese Michalovce

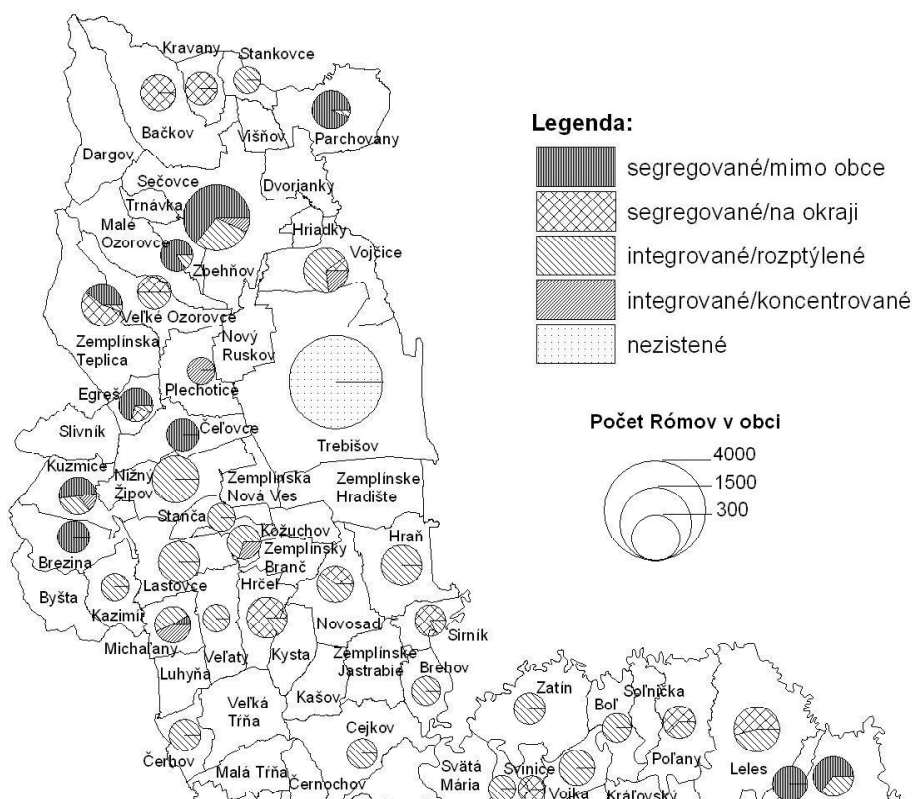
Mapa 7

Typy rómskeho osídlenia v okrese Sobrance

Mapa 8

Typy rómskeho osídlenia v okrese Trebišov

Výrazný podiel Rómov žije v mestách integrovane medzi majoritným obyvateľstvom. Vo veľkých mestách sú schopní Rómovia väčšej integrácie. Len malý podiel Rómov žije rozptýlene medzi majoritným obyvateľstvom. Ide o rodiny, ktoré zvládli adaptáciu celkom dobre. Majú primerané vzdelanie (ojedinele aj vysokoškolské), sú zamestnaní, starajú sa o deti a spolunažívanie so susedmi prebieha bez väčších problémov. Škoda, že len málo Rómov je schopných dosiahnuť tento štandard spolunažívania. Častejšie sa koncentrujú do štvrtí alebo ulíc, kde dominujú Rómovia. Je tu však riziko, že postupne začnú dominovať patologické prejavy správania – kriminalita, prostitúcia, drogy a devastácia bytov tzv. "vybývanie". Práve z takýchto štvrtí potom vznikajú tzv. mestské getá.

V mestách je veľmi ťažko zistiť presné počty Rómov, hlavne tých, ktorí žijú rozptýlene. Údaje za okresy Košice I, II, III, IV sú orientačné, preto ich uvádzame len v tabuľke.

Tab. 4 Počet Rómov v okrese Košice I

OKRES KOŠICE I	Typ osídlenia	Počet Rómov v lokalite
Kavečany	integrované/koncentrované	17
Sídlisko Ťahanovce	mimo obce	500
Staré Mesto	integrované/koncentrované	155

Tab. 5 Počet Rómov v okrese Košice II

OKRES KOŠICE II	Typ osídlenia	Počet Rómov v lokalite
Košice-Západ	integrované/koncentrované	241
Lunik IX.	integrované/koncentrované	4936

Tab. 6 Počet Rómov v okrese Košice III

OKRES KOŠICE III	Typ osídlenia	Počet Rómov v lokalite	%	Celkový počet Rómov
Košická Nová Ves	integrované/koncentrované	162	81,8	198
	integrované/rozptýlené	36	18,2	

Tab. 7 Počet Rómov v okrese Košice IV

OKRES KOŠICE IV	Typ osídlenia	Počet Rómov v lokalite	%	Celkový počet Rómov
Barca	integrované/rozptýlené	25		
Krásna	integrované/rozptýlené	10	2	496
	integrované/koncentrované	486	98	
Vyšné Opátske	integrované/rozptýlené	17		

Zdroj pre tab. 1, 2, 3 a 4: Sociografické mapovanie rómskych komunít na Slovensku

ZÁVER

Rozmiestnenie Rómov na Slovensku je výrazne diferencované, ich najväčšia koncentrácia je v Košickom a Prešovskom kraji. Žijú prevažne segregovane a ich životné podmienky sú nevyhovujúce. V súčasnosti sa na Slovensku eviduje vyše 620 rozličných nevyhovujúcich rómskych osídlení (segregované a izolované osady, separované osady či samostatné ulice vo vidieckych lokalitách, štvrte a getá v mestách).

V tomto príspevku sme sa zamerali na problém segregácie hlavne vo vidieckom prostredí a na fenomén rómskych osád. Na Slovensku žije stále vyše 60 % Rómov na vidieku. Tento trend má stúpajúci charakter. Rómovia sa kvôli strate bytu v meste vracajú do pôvodných osád. V osadách sa podmienky života opäť zhoršujú. Tieto osady sa stávajú málo prehľadné z hľadiska skutočného počtu obyvateľov, ktorí v nich žijú. Do týchto osád sa obávajú vstúpiť aj pracovníci Obecného úradu, zdravotníci a pod. Rómske osady sú zberným miestom pre tzv. *neplatičov*, ktorí sa sem sťahujú z miest. Príchod týchto *mestských Rómov* je častokrát zdrojom mnohých problémov v osadách, v ktorých dovtedy neboli žiadne problémy. Dochádza k rôznym konfliktom, pôvodní obyvatelia osád sa často sťažujú na prisťahovaných Rómov, že sú zdrojom problémov. Narastá hlavne kriminalita a problémy s drogami (hlavne fetovanie, ktoré je časté už u malých detí). V poslednom období dochádza k diferenciacii vo vnútri osád z hľadiska majetkových rozdielov. Je to pre nich nový fenomén, pretože doteraz rómske osady tvorili homogénny uzatvorený systém, v ktorom platili ich vlastné pravidlá z hľadiska spolužitia a neboli medzi nimi výrazné majetkové rozdiely. Po emigračných vlnách do zahraničia sa situácia zmenila. Mnohí sa vracajú späť, kupujú si nové domy, autá, začína sa prejavovať závisť. Ďalším vážnym problémom sú nevyhovujúce hygienické podmienky v osadách. Na jednej strane absentujú zdroje pitnej vody, verejné osvetlenie, prístupové cesty, chatrče sú postavené provizórne z odpadového dreva, térového papiera, plechov a podobných nevyhovujúcich stavebných materiálov. Na druhej strane Rómovia majú slabé hygienické návyky, čo sa prejavuje hlavne u detí pri nástupe do školských zariadení. Kvôli nevyhovujúcim hygienickým podmienkam často dochádza k rôznym epidémiám (napr. osada v Richnave - epidémia žltacky). V rómskych osadách sú aj častejšie prípady dojčenskej úmrtnosti.

Proces integrácie Rómov je veľmi náročný a pomalý. Novým prvkom, ktorý sa objavuje v mnohých obciach je skupovanie a opravovanie starých a neobývaných domov Rómami, ktorí sa vrátili zo zahraničia. To sa však stretáva s veľkou nevôľou u majoritného obyvateľstva, ktorí nie sú ochotní akceptovať Rómov ako susedov. Hlavnými dôvodmi pomalejšej integrácie je neochota majoritného obyvateľstva akceptovať Rómov vo svojom prostredí a pasivita samotných Rómov (súčasný sociálny systém ich v tej pasivite aj umelo udržiava, nič ich nenúti a nemotivuje, aby sa snažili študovať, pracovať a zlepšiť si svoje životné podmienky).

LITERATÚRA

- JURÁSKOVÁ, M. (2004): Atlas rómskych komunit. Bratislava: IVO, 2004, s. 191, ISBN 80-88991-277.
- ILLNER, M. (2005): Je rezidenční segregace vždy jen sociálním problémem? In: *Prevence prostorové segregace*. UK Praha, 2005, s. 40 – 43.
- KROKUSOVÁ, J. (2007): Příčiny a důsledky hromadnej migrácie Rómov do štátov EÚ. In: *Človek a spoločnosť*, ročník 10, 3 / 2007, ISSN 1335-3608.
- ZUBRICKÝ, G. (1998): Segregácia rómskeho obyvateľstva vo vidieckych obciach Slovenska. In: *AFR – NUC, Geographica 41*, UK Bratislava, s. 113
- ZUBRICKÝ, G. (2005): Rezidenčná segregácia Rómov v rurálnom prostredí Slovenska. In: *Narodnostné menšiny na Slovensku 2004*. Dunajská Streda: Lilium Aurum, 2005, s. 57 – 65.

Výsledky sčítania obyvateľstva, domov a bytov 1991.

Výsledky sčítania obyvateľstva, domov a bytov 2001.

www.governance.sk/interface, 21.11.2009

TYPES OF THE ROMA MINORITY SETTLEMENT IN DISTRICTS OF THE KOŠICE REGION

Summary

The spatial distribution of the Roma minority in Slovakia is very differentiated. Their accumulation is in southern Slovak and especially in eastern Slovak – Košice and Prešov regions. At present, there are more than 620 various inadequate Roma housing areas in Slovakia (and isolated settlements, separated settlements or street in countryside locations, quarters and ghettos in towns, some housing units scattered among the majority population).

We concentrated attention on segregation as social phenomenon, especially segregated Roma settlements in rural environment. More than 60% of the Roma in Slovakia still live in the countryside. This trend has shown an increase. Roma return to the old settlements after they lose their flat in the town. In the settlements, the living conditions get worse. Due to the insufficient infrastructure and low quality of life, they have become locations of repeated health and hygienic problems and crime. What is missing are sources of drinking water, public illumination, electricity, roads. The shacks are built in a provisional way from waste wood, cardboard, metal sheets, and similar inadequate building materials.

The integration of the Roma minority into municipalities of majority population is very complicated. The majority population isn't ready accept Roma as neighbours. On the other side the Roma minority prefer voluntary segregation, they use social system and they don't want to study, work and try to better living conditions.

Recenzovali: Prof. RNDr. Viliam Lauko, CSc.
RNDr. Jana Mitriková, PhD.